

**THE USE OF ADMIRATIVE IN THE MACEDONIAN AND THE
ALBANIAN PRESS**
**УПОТРЕБАТА НА АДМИРАТИВОТ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО
АЛБАНСКИОТ ПЕЧАТ**

Марина СПАСОВСКА¹, Марина ДАНИЛОВСКА²

^{1*} *Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova*

² *Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova*

^{*} *Corresponding author e-mail: marina.spavoska@unite.edu.mk, marina.danilovska@unite.edu.mk*

Апстракт

Во овој труд ќе се осврнеме на употребата на адмиративните форми во македонскиот и во албанскиот печат, при што анализата ќе ја правиме врз основа на ексцерпирани примери. Општо е познато дека во глаголскиот систем на албанскиот јазик постојат специјализирани глаголски конструкции за изразување на адмиративот. За разлика од него, ваквите форми за изразување експресивни содржини на изненадување, чудење, неверување, иронија и сл. во македонскиот јазик најчесто се изразуваат со сум-перфектот. Целта ни е да ја видиме ваквата употреба во новинарските текстови, ставајќи посебен акцент врз насловите, коишто, покрај тоа што треба да го информираат читателот за написот што следува, пред сè имаат задача да го привлечат неговото внимание.

Клучни зборови: *адмиратив, сум-перфект, печат, анализа, иронија.*

Abstract

In this paper we will refer to the use of admirative forms in the Macedonian and Albanian press, and we will do the analysis based on excerpted examples. It is generally known that in the verb system of the Albanian language there are specialized verb constructions for expressing the admirative. Unlike the Albanian language, such forms for expressing expressive contents of surprise, amazement, disbelief, irony, etc. in the Macedonian language they are usually expressed with the perfect. Our goal is to see this kind of use in journalistic texts, placing a special emphasis on the headlines, which, in addition to informing the reader about the article that follows, primarily have the task of attracting his attention.

Key Words: *admirative, perfect, press, analysis, irony.*

За албанскиот глаголски систем се карактеристични шест начини за изразување на глаголското дејство, а еден од нив е т.н. *mënyra habitore*, односно адмиративот - начин со којшто се искажува ставот на говорителот во врска со дејството, искажан во вид на изненадување или чудење. Освен изненадување и чудење, со адмиративот во албанскиот јазик може да се искаже и иронија, сомневање или несогласување. За разлика од македонскиот јазик, во којшто не постои посебна форма за изразување на адмиративот, албанскиот литературен јазик поседува четири адмиративни форми: презентска (*punuakam*), имперфектна (*punuakësha*), перфектна (*paskam punuar*) и плусквамперфектна (*paskësha punuar*).

Несими (1992: 123) истакнува дека овој начин е карактеристичен за албанскиот јазик и дека со него говорителот го изразува чувството на изненадување од неочекуваното дејство што било извршено во минатото или се врши во моментот на зборувањето.

Џафери (Xhaferi, 2011: 158) вели дека глаголите во '*mënyra habitore*' односно во адмиратив, искажуваат дејство или акција што вистински или сигурно се случиле, но придружени од чувство на изненадување, несогласување, сомнеж на говорителот во однос на дејството. Повикувајќи се на Демирај, Фридман (1980: 121) посочува дека „албанскиот адмиратив се опишува како начин што изразува изненадување и чудење“, и дека тој „суштински се разликува од другите начини, на пр. можниот (*conditionalis*), погодбениот (*subjectivus*), и пожелниот (*optativus*) и дури има свои посебни начински (модални) форми“.

На прашањето 'дали има форми на адмиративот и во другите балкански јазици', Османи (2000: 165) одговара дека таквите форми постојат само во македонскиот и во бугарскиот јазик, каде што „се изразуваат со категоријата на прекажаноста“, којашто во овие два јазика се развила како посебна модална категорија. Тој истакнува дека презентските форми на адмиративот во албанскиот јазик се создавале во текот на долг временски период и дека често се употребувале како „стилско средство за изразување на ставот на говорителот во моментот на искажувањето“, односно се употребувале за изразување на „чувства (чудење, несогласување) на говорителот спрема некое дејство (или состојба) во моментот на искажувањето“, додека, пак, имперфектните, перфектните и плусквамперфектните форми на адмиративот се употребуваат за искажување на ненадејни и неочекувани дејства на говорителот што се извршени во минатото. (Османи, 2000: 165).

Во врска со употребата на адмиративниот начин во албанскиот литературен јазик Нестор (2009: 43) додава дека таа употреба е „секогаш факултативна, никогаш не е задолжителна“, односно дека „нема синтаксички или семантички контексти, каде што според граматичките правила би требало да се очекува употребата на адмиративот“.

Повеќето албански лингвисти упатуваат на тоа дека почесто се употребуваат презентските и перфектните адмиративни форми во албанскиот јазик.

Правејќи анализа на семантичката категорија адмиратив во албанскиот и во македонскиот јазик, Лаброска (2014: 220) истакнува дека во западномакедонското наречје „адмиративот, што е резултат на изненадување односно чудење како резултат на перцепција се изразува со сум-перфект, а албанската паралела е некое од времињата на *mënyra habitore*“.

Верижникова (2012: 95) посочува дека „најзабележителниот и најопишан начин на изразување на адмиративноста во македонскиот јазик се формите сум+л-форма. Дејството се однесува на планот на минатото или на сегашноста.“ Во врска со сум-перфектот, односно минатото неопределено време во македонскиот јазик, ќе истакнеме дека покрај резултативноста, која била негова стара функција, подоцна развил нови функции, меѓу кои: прекажаноста, неопределеноста, незасведоченоста.

Прекажаноста и незасведоченоста на настанот дозволиле да се развие една нова категорија во македонскиот јазик, која во литературата е позната како дубитатив, имперцептив, инференцијал или адмиратив. Всушност, станува збор за резервиран став на говорителот во поглед на вистинитоста на исказот, кој може да варира од сомневање до негирање на искажаниот настан. Значи, иако во македонскиот јазик не постои адмиративот како посебен начин, ваквите форми со коишто, пред сè, се искажува изненадување или чудење, се изразуваат со сум-перфектот и претставуваат една од неговите контекстуални варијанти.

Во овој труд ќе се осврнеме на употребата на адмиративните форми во македонскиот и во албанскиот печат, при што анализата ќе ја правиме врз основа на ексцерпирани примери. Целта ни е да ја видиме ваквата употреба во новинарските текстови, ставајќи посебен акцент врз насловите. Насловот најчесто е во корелација со поднасловот и тие заедно сочинуваат една целина. Сепак, имајќи ги предвид функциите што треба да ги оствари, најважна улога има самиот наслов. Тој има за цел да го информира читателот за написот што следува, да го привлече неговото внимание, но и да ја сумира приказната. Треба да биде доволно информативен за сите читатели, вклучувајќи ги и оние кои воопшто не го читаат интегралниот текст. Токму заради тоа насловот мора да биде доволно експресивен. Експресивноста во насловите, меѓу другото, се изразува и со адмиративот.

За илустрација ќе ги посочиме следните примери коишто го привлекоа нашето внимание. Напоменуваме дека сите примери (од македонскиот и од албанскиот печат) се ексцерпирани од наслови:

1. „LSI-ja e Beratit **paska pasur** më shumë anëtarë se Partia Socialiste e Kinës“, Meta 'sfidon' Ramën. (Deskription, 4.11.2022)
 - 1 а) „ЛСИ од Берат **имала** повеќе членови од Социјалистичката партија на Кина“, Meta го предизвикува Рама [превела М. С.].
2. Sot **paska filluar** një goditje e madhe e kримит të organizuar në Policinë e Kosovës. (Politiko, 4.11.2022)
 - 2 а) Денеска **почнала** голема акција против организираниот криминал во косовската полиција [превела М. С.].
3. Rasti i Xhisela Malokut, ironizon deputeti: Kjo Partia Socialiste **nuk paska** as burra as gra. (Politiko, 28.9.2018).
 - 3 а) За случајот на Џисеља Маљоку, иронизира пратеникот: Оваа Социјалистичка партија **немала** ниту мажи ниту жени. [превела М. С.].
4. Sali Berisha e ironizon: Basha **paska qenë** manjak bravash! (Dosja, 27.12.2021)
 - 4 а) Сали Бериша иронизира: Баша **бил** бравар манијак [превела М. С.].
5. Sa i lehtë **paska qenë** 'pushtimi' i Kështjellës prej 'kartoni' ...! (Sot, 28.3.2022)
 - 5 а) Колку **било** лесно освојувањето на Замокот од картони! [превела М. С.].
6. Artan Grubi **nuk e paska ditur** për Venecian, Ali Ahmeti e **paska ditur**! Na lodhën! (Lajm, 14.19.2019)
 - 6 а) Артан Груби **не знаел** за Венецијанската¹²⁴, Али Ахмети **знаел**! Нè изморија! [превела М. С.].
7. Në Tetovë i **paskan ngritur** përmendore mjaft të bukur Fadil Sulejmanit. (Lajm, 17.12.2019)
 - 7 а) Во Тетово му **подигнале** многу убаво спомен-обележје на Фадиљ Сулејмани. [превела М. С.].
8. U martua Ilir Shaqiri, por dhe vajza e tij **qenka bërë** për martesë. (InfoKosova, 22.5.2022)

¹²⁴ Се мисли на Венецијанската комисија.

8 а) Се ожени Илир Шакири, но и неговата ќерка **била стасана** за брак. [превела М. С.].

9 Floriani i vogël **qenka bërë** burrë. (Kosovarja, tetor, 2022)

9 а) Малиот Фљоријан **станал** маж. [превела М. С.].

Од примерите можеме да констатираме дека и во албанскиот печат почесто се употребуваат презентските и перфектните адмиративни форми (во последните три примера е употребена презентска, а во сите останати перфектна адмиративна форма). Исто така, констатираме дека со албанските адмиративни форми, покрај изненадување и чудење (в. пр. 2, 7, 8, 9), се искажува и иронија (останатите примери). Всушност, дека со примерите 1, 3 и 4 се искажува иронија, се забележува и од лексичките показатели (глаголите *предизвикува* (1) и *иронизира* (3 и 4).

Како што веќе посочивме, во македонскиот глаголски систем не постои адмиративот како посебно оформена начинска форма, па затоа е интересен начинот на којшто се искажуваат, а пред сè се преведуваат ваквите форми од албански на македонски јазик. Во врска со појаснувањето на лингвистичката природа на адмиративноста, Верижникова (2012: 96) нагласува дека „не е доволно да е присутна само нијансата на ’чудење“ и дека „констатацијата што се остварува во моментот на когницијата (осознавањето на ситуацијата) од страна на говорникот е во спротивност со неговата епистемичка прогноза...“. Всушност, со конструкциите во коишто се употребуваат адмиративни форми се сигнализира промена во когнитивната состојба на говорникот, или, како што посочува Конески (1967: 472) „нешто откривеме веднаш, во еден момент, без претходна подготвеност и токму такво исчекување.“

Да ги погледнеме македонските примери со коишто се изразува адмиративност, сите ексцерпирани од наслови:

1. Амбасадорите во Софија **биле изненадени** од бугарското вето за Македонија. (Нова Македонија¹²⁵, 23.8.2022 г.)

2. Одложено рочиштето за Рашковски. Судијката **добила** внука. (24 вести, 76.9.2022 г.)

3. За Талат уставните измени **биле** потреба на државата. (Вечер, 4.9.2022 г.)

4. Се поплавило обвинителството – **настрадале** баш документите со криминалите на функционерите на власта. (Вечер, 29.8.2022 г.)

5. Од ЕСМ се правдаат. **Работеле** според правила. (Алфа, 17.10.2022 г.)

6. Пет недели временските услови **биле** причина за ненавременото завршување на патиштата кои се реконструираат и градат во државава. (Алфа, 7.10.2022 г.)

7. Со референдумите во Украина Путин **сакал** да ги исправи грешките на Ленин и Хрушчов. (Алфа, 25.9.2022 г.)

8. Камчев сведочи за „Рекет“, неговата сопруга не дојде во судот, **имала** температура. (Алфа, 7.10.2022 г.)

9. Зеќири **не бил запознаен** со софтверот што го набавил Рашковски. (НМ, 28.9.2022 г.)

10. Спасовски **не бил запознаен** со набавката на софтверот за МВР. (НМ, 1.11.2022 г.)

11. Директорот на „Паркови и зеленило“ поднесе оставка, **не можел** успешно да менаџира поради амбиентот во Град Скопје. (НМ, 21.9.2022 г.)

12. Османи **сакал** излез од кругот со Бугарија. (Вечер, 1.11.2022 г.)

13. **Немало** досега поголем буџет за земјоделството, се пофали министерот Николовски. (МКД, 3.11.2022 г.)

¹²⁵ Во продолжение на текстот ќе ја користиме скратеницата НМ

14. Се бара „разрешување“ на директорот на „Водовод“, **имал** мешано анксиозно и депресивно растројство. (МКД, 1.11.2022 г.)

15. Министерот вели дека **немало** партиски луѓе во МВР... (МКД, 31.10.2022 г.)

16. Обвинетите за смртта на Тот **биле свесни** за последиците кога го удирале ракометарот. (МКД, 3.10.2022 г.)

Во примерите што следуваат подолу можеме да забележиме дека во дневниот весник Вечер адмиративните форми се напишани со големи букви¹²⁶, односно на тој начин се истакнува значењето на изненадување или на иронија. Претпоставуваме дека тоа е нивна пракса.

17. Според Ковачевски **НЕ ПОСТОЕЛЕ** АРГУМЕНТИ ДЕКА НЕМАЛО РЕЗУЛТАТИ ВО ЕКОНОМИЈАТА. (Вечер, 24.3.2023 г.)

18. Од владата МУ **СЕ НАЛУТИЛЕ** на Пендаровски ЗА БАЕАЊЕТО ДА СЕ НАМАЛАТ ПЛАТИТЕ на функционерите. (Вечер, 12.4.2023 г.)

19. Османи не се појави на суд, според адвокатот **НЕМАЛО** ОМАЛОВАЖУВАЊЕ на Македонското меѓународно движење за човекови права. (Вечер, 18.4.2023 г.)

20. Според Ковачевски 60 работни часа неделно ЈА **ЗГОЛЕМУВАЛЕ** ПРОДУКТИВНОСТА НА РАБОТНИЦИТЕ. (Вечер, 18.4.2023 г.)

21. Спасовски уште **немал** добиено плата, ПА **НЕ ЗНАЕЛ** КОЛКУ МУ Е ПОКАЧЕНА. (Вечер, 3.5.2023 г.)

22. И тоа е можно во Тетово: Средношколци најпрво **завршиле** втора година, а потоа прва. (Вечер, 11.5.2023 г.)

23. Заменик-министерката се извини, **МИСЛЕЛА** НА ЕВРЕИТЕ, **КАЖАЛА** ЕГЕЛЦИТЕ. (Вечер, 12.5.2023 г.)

24. Радев кој ѝ поставува услови на Македонија **СЕ ЖАЛЕЛ** КАЈ ВАРХЕЈИ за Бугарите во македонскиот УСТАВ. (Вечер, 16.5.2023 г.)

25. Украина **барала** воена помош од Македонија, **ШТО ИМА** ДА СЕ ДОНИРА? (Вечер, 18.5.2023 г.)

Разгледувајќи ги погоренаведените примери, констатираме дека со адмиративните форми во македонските пишани и електронски медиуми најчесто се искажува иронија. Ке посочиме дека ваквите конструкции во македонскиот јазик се изговараат со поинаква интонација.

Интересни за нас се последните два примера, првиот ексцерпиран од дневниот весник Нова Македонија, а вториот од Магазин, каде што јасно се гледа дека перфектната конструкција е засилена со партикулата *да*:

26. Отпорот кон неофашизмот **да ти бил** говор на омраза!?! (НМ, 9.5.2023 г.)

27. Ване **да ти бил** пастув: Цветанов ја покажа новата љубов – Дунавка е минато. (Магазин, 12.2.2023 г.)

Во македонскиот јазик, особено во неговите западни говори, со адмиративно значење може да се јави и *да*-конструкција (*да* + презент од свршени глаголи)¹²⁷, при што констатацијата е придружена со модална нијанса на чудење во врска со ситуацијата, којашто не се совпаѓа со очекувањата на говорителот. Во материјалот што ни беше предмет на ексцерпција не пронајдовме вакви примери, но во последните два примера има употребено *да+л*-форма во функција на адмиратив. И во нив констатацијата е придружена со модална нијанса на чудење во врска со ситуацијата. На крајот ќе заклучиме дека што се однесува на материјалот којшто беше предмет на наша анализа, од сите форми на адмиративот во албанскиот јазик, во примерите што ги ексцерпиравме најчесто се употребуваат презентските и перфектните форми.

¹²⁶ Ние ги посочуваме така како што беа во Весникот.

¹²⁷ в. Конески, 1967: 413; Лаброска, 2014: 221.

Иако во македонскиот јазик адмиративот не се изделува како посебен начин, сепак, ваквите форми за изразување експресивни содржини на изненадување, чудење, неверување, а пред сè на иронија, најчесто се изразуваат со сум-перфектот, односно со категоријата прекажаност (со исклучок на последните два примера во коишто во функција на адмиратив е употребена конструкција од партикулата *да* и сум-перфект). Адмиративните форми во албанскиот јазик се употребуваат за да се искаже резерва и сомнеж кон нечији зборови, што се совпаѓа со формите за прекажување во македонскиот јазик.

Во однос на застапеноста на ваквите форми во материјалот што ни беше предмет на анализа, не можеме да дадеме прецизна проценка, но, сепак, би истакнале дека побројни се во македонскиот јазик. Она што е интересно, а донекаде и очекувано, е тоа дека и во македонските и во албанските печатени и електронски медиуми адмиративните форми се најзастапени во рубриците Политика и Актуелно. И сосема на крајот, ќе потенцираме дека, всушност, она што го истакнува Верижникова (2012: 94) во врска со адмиративот, дека тој „изразува епистемична неочекуваност, односно покажува дека некоја реална ситуација не се совпаѓа со претставата која говорното лице ја имало пред да дознае за ситуацијата“, важи и за двата јазика што беа предмет на наша анализа.

Референци

- азбучен редослед

- [1]. Верижникова, Е. (2012). Адмиративност во македонскиот јазик, *XXXVIII научна конференција на меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (стр. 93-109). Скопје: УКИМ.
- [2]. Гајдова, У. (2002). Модалност – граматикализација на македонскиот глаголски систем, *Славистички студии бр. 10* (стр. 119-127). Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- [3]. Гајдова, У. (2008). За историјата и за семантиката на перфектот, *XXXIV научна конференција на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (стр. 113-126). Скопје: УКИМ.
- [4]. Демирај, Ш. (1994). *Балканска лингвистика*. Скопје: Логос-А.
- [5]. Илиевски, Хр. П. (1988). *Балканолошки лингвистички студии*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- [6]. Конески, Бл. (1967). *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- [7]. Лаброска, В. (2002). Перфектот во кичевскиот и битолскиот говор, форми и функции, *Славистички студии бр. 10* (стр. 219-228). Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- [8]. Лаброска, В. (2011). Употребата на партикулата *да* со фактивно и со нефактивно значење, балкански паралели, *XXXVII Научна конференција на меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (стр. 179-186). Скопје: УКИМ.
- [9]. Лаброска, В. (2012). Balkan influence on the Development of Admirative in the Western Macedonian Dialects. *Poznać Balkanu, historia, polityka, języki* (pp. 217-222). Toruń.
- [10]. Лаброска, В. (2014). Изразување на семантичката категорија адмиратив во албанскиот и во македонскиот јазик, *Albanologjia, International Journal of Albanology, 1-2* (pp. 219-222). Tetova.
- [11]. Минова-Гуркова, Л. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.
- [12]. Нестор, В. (2009). Пристапот во преводот на адмиративните форми од албански на македонски јазик, *Литературен збор* (стр. 42-48). Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- [13]. Османи, З. (2000). Нешто за адмиративот во албанскиот јазик. *Први романистичко-балканистички средби (во чест на Божидар Настев)* (стр. 163-167). Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- [14]. Тополињска, З. (1995). *Македонските дијалекти во Егејска Македонија, Синтакса I дел*. Скопје: МАНУ.
- [15]. Тополињска, З. (2001). Балкански карактер на македонскиот глаголски систем. *Зборник на трудови од Соборот Македонскиот глагол синхронија и дијахронија* (стр. 17-24). Скопје.
- [16]. Тоска, В. (2010). Албански јазик. 'Сегашност' како лингвистички поим (стр. 85-91). Скопје: МАНУ.
- [17]. Усикова, Р. (2008). Врска меѓу македонскиот јазик и други балкански јазици. *XXXIV научна конференција на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (стр. 7-14). Скопје: УКИМ.
- [18]. Фридман, В. (1980). Адмиративот во балканските јазици: Категорија против употреба. *Македонски јазик XXXI* (стр. 121-129). Скопје.

- абѳеѳден редослед

- [1]. Akademia e shkencave e shqiperise institute i gjuhesisë, (2002). *Gramatika e gjuhës shqipe I*. Tiranë.
- [2]. Beci, B. (2004). *Gramatika e gjuhës shqipe për të gjithë*. Tiranë: EDFA.
- [3]. Demiraj, Sh. (1969). *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe*. Prishtinë: Rilindja.
- [4]. Fridman, V. (1980). The study of Balkan Admirativity: Its Histori and Development. *Balkanistica*, vol. 6 (pp. 7-30).
- [5]. Fridman, V. (1981). Admirativity and Confirmativity. *Zeitschrift für balkanologie*, Band XVII/1 (pp. 12-28);
- [6]. Nesimi, R. (1992). *Gramatika e gjuhës shqipe për shkollat e mesme (fonetika, leksikologjia dhe morfologjia) I*. Skopje: Prosvetno dello.
- [7]. Xhaferi, H. (2011) *Morfologji e gjuhës shqipë*. Tiranë: Botart.